

ABD DIŞ POLİTİKASINDA İNSAN HAKLARI: TARİHİ GELİŞİMİ VE DIŞ POLİTİKA ARACI OLARAK KULLANIMI

Mehmet Erkan KILLIOĞLU*

Geliş/Received: 15.12.2020

Kabul/Accepted: 02.02.2021

Öz

İnsan Hakları konusu hemen her fırsatta gündeme gelen, gündelik hayatımıza da girmiş olan, bu yüzden de ismi çokça duyulan üzerinde konuşulan ancak kapsamı hakkında tam bir fikir birliğine varılmamış olan konulardan biridir. Kendilerini özgürlükçü ve demokratik olarak tanımlayan devletlerin bu iddialarını desteklemek için kullandıkları, iç ve dış siyasetlerinde sıklıkla atıfta buldukları konuların başında gelmektedir, insan hakları söylemi ve konusu. Bu noktada kendisini dünyanın geri kalan kısmından farklı, özel ve seçilmiş olarak gören pek çok devlet gibi Amerika Birleşik Devletleri (ABD) de insan hakları konusuna dış politika söyleminde yer vermektedir. Kendisini özgürlüklerin beşiği olarak tarif eden ABD bu kapsamda insan hakları konusunun koruyucusu ve şampiyonu olarak da kendisini lanse etmeye çalışmaktadır. Bu iddiasına sebep olan ise kendisini dünyanın geri kalan kısmından farklı görmesidir. Bu farklılık söyleminin kökeni ise seçilmiş iddiasına ve hissiyatına dayanmaktadır. Bu iddiayı Kıta Avrupası'nda düşünceleri ve inançları sebebiyle baskı gören ve dışlanan gruplar Amerika'ya beraberlerinde getirmiştir. Yeni Dünya'yı yeni bir başlangıç yapmak ve Yeryüzü Cenneti'ni kurmak için kendilerine verilmiş bir fırsat olarak görmüşlerdir. Tüm bunları teori ve söylemde dışa vurumu ise "City Upon a Hill" benzetmesi, Apokaliptik yaklaşım ve söylemle Amerikan Ayrıcalıklığı teorisi ile olmuştur. Hemen hepsinde ABD özel ve kurtarıcı bir rol biçilmektedir. Bu söyleme Amerikan Kültürü de destek verince düşüncenin siyasi alana yansımaları da peşi sıra gelmiş İzolasyonculuk ve İdealizm yaklaşımları ortaya çıkmıştır. Özellikle İdealizm ve Wilson'un 14 maddesi daha sonra İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin de ortaya çıkması ile dış politika yapımı ve söylemine İnsan Hakları konusunu dâhil etmeyi bir zorunluluk haline getirmiştir. Bu noktadan sonra ise İnsan Hakları konusu tüm benzer söylemler gibi dış politika argümanı haline gelmiş ve ülkenin çıkarlarının maksimizasyonu ve karşı tarafın zaafa ve zarara uğratılmasında kullanılacak bir araç olmuştur.

Anahtar Kelimeler: City Upon a Hill/Tepenin Üzerindeki Şehir, John Winthrop, Manifest Destiny, İnsan Hakları.

HUMAN RIGHTS DISCOURSE in US FOREIGN POLICY: HISTORICAL BACKGROUND and USAGE as a FOREIGN POLICY MANIPULATION TOOL

Abstract

* Doktor, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, mehmeterkan@comu.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-3146-2609>.

Notion of Human Rights is become very popular issue that even sweep into daily life of the ordinary citizen. But there aren't full consensus about its contents and definition. The term of Human Rights is a honest broker for the states that Express or define themselves as democrfatic and respect to civic rights. So that the Human Rights discourse used by the states in the domestic and foreign policy planning process. The United States, like the states described above, also uses the Human Rights discourse on every suitable occasion in her foreign policy making. Because USA express herself as the land of freedom also the sole defender and the supporter of the Human Rights issues in general. The maim reason of that claim lies in the idea of America's diffence form the rest of the World in every milieu. As a result of that suggestion there comes the Exceprionalism discourse. That exceprionalism-difference claims expresses the willing for a elected state and society. That Elected Nation idea brought to new continent by the immigrant who opressed and marginalized in their European homeland because of their extraordinary thoughts. In all of those theories there given a special and holly role to US state and society. With the support given from the unique American Culture the expression and acception of those thoughts to public and political sphere become easy. Especially, Idealism and Woodrow Wilson's Fourteenth Points approach to international relations and later Declaration Human Rights makes Human Rights discourse central to foreign policy planning process. From now on, Human Rights issues become one of the core component foreign policy procedure. Human Rights Notion also become a usefull tool for maximizing the national interests.

Keywords: City Upon a Hill, John Winthrop, Manifest Destiny, Human Rights.

Giriş

Bu çalışmada Amerika Birleşik Devletleri (ABD) dış politikasının temel taşlarından birisi olarak tarif edilen İnsan Hakları konusu-söylemi ve bunun ABD dış politikasındaki yansımaları ve uygulamalarına ışık tutulmaya çalışılacaktır. Bunu yaparken ekte yer alan sorulara da cevap verilmeye ve konunun fikri altyapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışmayı da şekillendiren bu sorular:

- Amerikalı kimdir?
- Kendisini ve etrafındaki dünyayı nasıl görmekte ve algılamaktadır?
- Kendisine ayrıcalıklı bir konum atfetmekte midir? Eğer ediyorsa bunun ne gibi sosyal ve siyasi yansımaları olmaktadır? Bu düşüncenin insan hakları konusunun gelişiminde etkisi olmuş mudur?
- İnsan hakları konusu ne zamandan beri ABD dış politikasının bir parçası ve bileşenidir?
- İnsan Hakları söylemi ABD dış politikasında ve politika yapımında hep aynı derecede etkili olmuş mudur?
- ABD salt bir hümanizm tutkusu sebebiyle mi İnsan Hakları konusuna eğilmektedir yoksa bu da bir dış politika argümanı ve baskı aracı olarak mı kullanılmaktadır?

Çalışmanın iskeletini oluşturan soru seti bunlardır. Bu sorulara verilen cevaplara göre çalışma şekillendirilmiştir. Örnek olay olarak ABD'nin seçilmesinin nedeni ise ABD'nin İnsan Hakları'nın dış politikada kullanılması konusunda öncü devlet olduğu iddiasında olmasıdır (Forsythe, 2000: 21). Öyle ki, bu konuda kurumsallaşmaya dahi gitmiştir. Ancak ABD örnek olay olarak incelenirken ABD'nin insan hakları politika uygulamalarının tümünün özetlenmesine çalışılmayacak, ülkenin İnsan Hakları Politikasını şekillendiren belirli düşünce kalıpları üzerinde durulacaktır. Çalışma ile ilgili literatür taraması yaparken ilk önce genelden özele doğru bir okuma yapılmıştır. Daha sonra İnsan Hakları konusunun uluslararası ilişkiler ve devletlerin dış politikasında etkili olma süreci tarihi bir seyir içinde ele alınmış ve bu seyri veren kaynaklar incelenmiştir. Bu birincil kaynaklara ek olarak insan hakları politikalarının uygulanmaları ile ilgili analizler sunan çalışmalara da incelenmiş, süreli yayınlarda çıkan makaleler de gözden geçirilmiştir. Bu kapsamda ABD dış politikasının zihni arka planını hazırladığı düşünülen "*Tepenin Üzerindeki Şehir/City Upon a Hill*" konsepti için John Winthrop'un çalışmaları, Apokaliptik Düşünce'nin

açıklanması için de Ernest Tuveson'un çalışmaları incelenmiştir. Amerikalı'nın kendisine olan bakışının açıklandığı bahiste ise Maxim Lefebvre, yine ABD dış politikası denilince ilk akla gelen isimlerden birisi olan Henry Kissinger de kaynak listesine eklenmiştir. İnsan Hakları konusunun açıklandığı bölümde ise Jack Donnelly, T. Evans ama en önemlisi Peter Forsythe'nın çalışmaları incelenmiş ve literatür taramasına eklenmiştir.

Literatür taraması sonucu ortaya çıkan çalışma üç bölüm halinde ele alınacaktır. Çalışmanın ilk kısmında Amerikalının kendine bakışı ve kendisini nasıl anlamlandırıldığı; 2. kısımda İnsan Hakları teriminin ABD dış politikasına dâhil edilmesi ve izlediği tarihi seyir; 3. kısımda ise İnsan Hakları konusunun bir baskı aracı ve dış politika argümanı olarak kullanımı irdelenmeye çalışılacaktır. Çalışma ile elde edilmesi beklenen ve alana yapılması amaçlanan katkı ABD dış politikasında insan hakları konusunun izlediği seyrin incelenmesidir. Bu yapılırken yaşanan gelişim sürecinin düşünsel arka planını hazırlayan ve ona katkıda bulunan Apokaliptik düşünce ve Amerikan Ayrıcalıklığı gibi özel kavramlara da dikkat çekmeye ayrıca önem verildi. Bu sayede Amerikan dış politikası analizlerinde önemli olduğu düşünülen bu noktaların da olası bir değerlendirmede dikkate alınması, göz önünde tutulması amaçlanmaktadır. Çalışmada özellikle "City Upon a Hill" ve "American Exceptionalism" gibi özgün kavramların olduğu noktalarda birincil kaynaklara başvurulmaya çalışılmıştır. Bu kaynaklar çalışmanın gelişimi esnasında ikincil kaynaklarla desteklenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde Amerikan dış politikasını, Amerikan düşünce yapısını yönlendiren ve şekillendiren iki temel kavram, düşünce üzerinde durulacaktır. Bu düşünceyi en güzel açıklayan terim ise Amerikan Ayrıcalıklığı tezidir. Amerika'nın farklı ve ayrıcalıklı olduğu fikrinin oluşmasına hizmet eden ve ülkenin seçilmiş hissini destekleyen ise bir diğer temel kavram olarak karşımıza çıkan John Winthrop'un "Tepenin Üzerindeki Şehir/City Upon a Hill" benzetmesidir. Bu benzetme imrenilen fakat ulaşılamayan bir yer imasını da bünyesinde barındırır (Winthrop, 1989: 24).¹ Bu kavramı 1630 tarihli bir yazısı ile formüle etmeye çalışmış olan Winthrop, yazısında seçilmiş, örnek şehrinin nasıl olması gerektiğini şu şekilde tarif eder : "Gün gelecek insanlar 'Tanrım biz de New England gibi olalım' diyecekler. Çünkü şunu unutmayınız ki bizler Tepenin Üzerindeki Şehiriz; İnsanların hepsinin gözü bizim üzerimizde. Üstlendiğimiz bu görevde başarısız olur ve Tanrı'nın yüzünü kara çıkarırsak tüm dünyanın alay konusu oluruz. Düşmanımız Tanrı'nın yolunun yanlış olduğunu iddia etmek için ihtiyacı olan fırsatı bulmuş olur böylece" (Kırtunç, 2005: 99).

City Upon a Hill benzetmesi ile betimlenen bu düşünceye göre Amerika ve Amerikalı kendisini ve kendi ülkesini dünya üzerinde eşi benzeri bulunmayan, tarihte de bir benzeri daha vücuda gelmemiş harikulade bir olgu olarak görür. Kendisi Tanrı'nın insanlığa örnek olması için gönderdiği bir toplumdur. Bu muhteşem ve kutsal, bir o kadar da fedakâr yapılanma kusursuz bir demokrasi yapısına ve anlayışına sahiptir. Bu yüzden de bu kusursuz yapının nimetlerinden dünyanın dört bir yanında tiranların ve diktatörlerin zulmü altında yaşayan zavallı ve bedbaht halklar da faydalandırılmalıdır. Bu yüzden de Amerika'nın bu kendine has ve özgürlüğü yücelten yapısını bütün dünya geneline yaymak yine ABD'nin ve onun vatandaşlarının sorumluluğu ve ödevidir. Apokaliptik yansımalar taşıyan bu söylemdeki popülizmin dozu oldukça yüksektir. Peki nedir bu Apokaliptik düşünce. Önce kelimenin etimolojik anlamından başlayalım; "Apokalips", Yunanca kökenli "Apocalypseo" kelimesinden türetilmiştir ve "gizli olanın açığa çıkması" anlamına gelmektedir. Fakat Amerikan siyasi düşüncesinde kullanılan anlamı ise tarihin akışı ve gelişimini yöneten Tanrı'nın büyük planının dünya ölçeğinde tefsiri olarak kabul edilen bir düşünce sistemidir.

¹ "Bütün Dünyanın gözleri üzerimizde Yeni kuracağımız toplum Tepedeki Şehir olacak" John Winthrop, buradaki 'Tepedeki Şehir (City Upon a Hill)' kavramını, İncil'de Hz. İsa'nın takipçilerine, 'Dünyanın ışığı sizsiniz. Tepeye kurulan şehir gizlenemez' hitabından ilhamla kullanmıştı" (Tunçdemir, 2016).

Bu noktada Apokaliptik düşünce çerçevesinde Amerika'ya atfedilen kurtarıcı rolü yüzyılları aşarak önemini kaybetmeden günümüze kadar gelmiştir (Ataç ve Gürsel, 2005: 75).

Amerikan Apokaliptiğinin gelişimi ise şu şekilde olmuştur; İngiliz Püritenleri Anglo-Sakson düşüncesine Tarih'i Tanrı'nın takdir ve hikmetinin yönettiği fikrini aşılamlardır ve bunun uygulamaya geçirilmesinde, Tanrı ile yaptıkları anlaşma doğrultusunda İngiltere'nin ve İngiliz Püritenlerinin müstesna bir rol oynayacağına ise derinden inanmışlardır. Bu inanç özellikle Reformasyon'un ilk günlerinden itibaren oldukça etkili olmuştur. Fakat Püritenler, I. Elizabeth'in ve Stuart Hanedanı'nın ilk Krallarının Püritenlik karşıtı politikaları ve uygulamaları karşısında İngiltere'nin seçilmiş ülke ve İngilizlerin de seçilmiş millet olduğu düşüncesinden hızla uzaklaşmışlardır. Püritenler daha açık ifadesiyle İngiltere'nin İncil'de belirtilen müminlerin sonsuz mağfret ile kutsanacakları dünyadaki Cennet olabileceği iddiasından hızla uzaklaşmışlardır. Bu nedenle de yeni yer arayışı esnasında büyük ilahi seçimin gerçekleşeceği bu yer ile ilgili ümitlerini İngiltere'den Amerika'ya, Atlantik'in karşı kıyısına taşıdılar. Her ne kadar fikri merkez Kıta Avrupa'sından Amerika'ya taşınsa da Amerikan Apokaliptiğinde adadaki kilise ile iletişimin, hatta işbirliğinin varlığı devam etmişti. Ama "Kurtarıcı" rolü artık Amerikalılara aittir (Ataç ve Gürsel, 2005: 76). Bu yüzden ABD ile İngiltere arasındaki ilişki "Özel İlişki/Special Relationship" adıyla anılmaktadır.²

İhtimal ki ABD, I. ve II. Dünya Savaşı bu haleti ruhiyenin bilinçli olarak kışkırtıldığı bir ortamda, fazla iç muhalefetle karşılaşmadan girmişti, aynen II. Körfez Savaşı ve Afganistan Harekâtlarında olduğu gibi. Bu bağlamda George W. Bush'un 2004 yılı Kasım ayında yeniden Başkan seçilmesinin ardından bir kez daha gündeme gelen Amerikalıların kendilerine atfetmiş oldukları Apokaliptik misyon, ABD'nin kuruluşunun temellerinde gizli olan en etkili mitlerden birisidir. Bu misyon ilk Püriten yerleşimci ve göçmenlerin kültürel hazinesi içinde Amerika'ya taşınmış, yüzyıllar içerisinde güçlenerek ve köklenerek Amerikan siyasi kültürünü ciddi şekilde etkilemiş ve bu güne kadar ulaşan belirgin bir iz bırakmıştır (Ataç ve Gürsel, 2005: 73).

Amerikan Apokaliptiği'nin ilk bakışta geçmişte kalmış, marjinalleşmiş ve ciddiye alınmıyormuş gibi duran görünümü hiçbir şekilde geri plandaki gerçeği yok saymayı gerektirmez. Ernest Tuveson'un çok bilinen çalışması "Millennium and Utopia" adlı eserinde de değindiği üzere Apokaliptik; "İlahiyat bilimi içerisinde fanatik bir grubun fanatik uğraşısı olarak görmek yerine, bütün Luteryan, Kalvenist ve Anglikanları ilgilendiren hayati öneme haiz bir sorun olarak kabul etmek gerekir" (Tuveson, 1949: 11).

Apokaliptik, Amerikan kültür ve kimliği ve bilincinin ilk ortaya çıkışı esnasında oynadığı kritik rol sebebiyle ve Amerikan tarihinin dönüm noktaları ile eşzamanlı olarak geçirdiği olgunlaşma evreleri yüzünden güncel Amerikan politikası üzerinde derin bir etkisi vardır Apokaliptiğin. Apokaliptik, dünyanın geri kalanını da kurtaracak olan, seçilmiş ve kaderi önceden tayin edilmiş bir kurtarıcı millet vizyonu öngörür (Ataç ve Gürsel, 2005: 74-76). Bu da Amerikalıların söylemi ve siyasal, sosyal ve kültürel vizyonu ile uyum göstermektedir.

Amerikan Apokaliptiğine gelen farklı yorumlara Kıta Avrupa'sının dünyanın büyük kısmını sömürgeleştirmesine imkân veren Rudyard Kipling'in "White Man's-Burden-Beyaz Adamın Sorumluluğu" adlı benzetmesi çerçevesinden bakılırsa, aralarında büyük bir farklılık olmadığı görülecektir. Devletler nadiren niyetlerini dolaysız olarak ifade eder, kaybetmeyeceğinden

² "Bugün Batı dünyası ve NATO denince akla gelen ilk ülkelerden olan Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık arasındaki ilişkiler, Uluslararası İlişkiler literatüründe 'özel ilişkiler' (special relationship) deyimiyile açıklanan yakın bir müttefiklik ilişkisidir... İki ülke arasındaki yakın ilişki, gazete yazıları ve akademik analizlerde genellikle 'kuzenlik' ilişkisi çerçevesinde ifade edilmektedir" (Örmeci, 2019).

kesinlikle emin olursa farklı davranabilir, ama yine de tercihi asıl niyetini bazı dışpolitika argümanlarını da kullanarak gizlemeye çalışmak olacaktır. Bu İngiliz Sömürge İmparatorluğu döneminde dünyanın geri kalmış kısımlarına medeniyet, modernite götürülmesi, onların çağdaş devletler seviyesine gelene kadar velayet altında tutulması iddiası ile gizlenmişken, onun yerine aday olan ABD döneminde aynı iddiaların geçerliliği ve özgünlüğünün kalmaması sebebiyle “*İnsan Hakları*”, “*Demokrasi*”, “*Serbest Piyasa Ekonomisi*”, “*Küreselleşme*” gibi yeni, çoşkulu ama tam tanımlanmamış terim ve tanımlarla kamufle edilmeye çalışılmıştır. Birinci kısımda bu konulara değinildikten sonra takip eden ikinci kısımda ise ABD dış politikasında insan hakları konusunun ortaya çıkışı ve tarihi gelişimi, seyri açıklanacak ve bilgi verilecektir.

Üçüncü bölümde ise öncelikle Amerika'nın İnsan Haklarını nasıl tanımladığı sorusunun yanıtı verilmeye çalışılacak daha sonra ise Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ve Amerikan Anayasası'nın insan hakları ile ilgili bölümlerinin ışığında bu iki belgenin İnsan Evrensel Hakları Beyannamesi ile karşılaştırmalı açıklaması yapılmaya çalışılacaktır.

Amerika'nın ve Amerikalı'nın Kendisine Bakışı

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) var olduğundan bu yana yukarıda saydığımız ideallere sadece kendisinin tam anlamıyla sahip olduğunu ve bunları sadece kendisinin tam manasıyla anlayıp, uyguladığını iddia etmektedir. Bu düşünce veya zannın Amerikan dış politikasına yansımaları da elbetteki olmuştur. Ancak ABD uluslararası arenaya tam anlamıyla çıkmadan önce kendi ayakları üzerinde durması gerektiğine karar vermiş ve bunun sonucunda önceleri İzolasyon politikasını seçmiştir (Lefebvre, 2005: 11). 1796 yılında George Washington yayınladığı veda mesajında İzolasyon'dan yana tavsiyelerde bulunmuştu. Çünkü Washington'a göre yabancı uluslara karşı izlenmesi gereken tavır; onlarla ticari ilişkileri geliştirirken siyasal ilişkileri olabildiğince azaltmak olmalıdır. Çünkü Avrupa'nın Amerika'yı ilgilendirmeyen bir yığın meselesi vardı (Lefebvre, 2005: 14). Ancak ülke güçlendikten sonra ise bu korumacı tutumunu terk etmiş ve bu tutumunu “*Sorumluluk Politikası/Missionary Policy*” ile değiştirmiştir (Kissinger, 1998: 2; Doskaya, t.y.). Ancak ABD ilk başlarda ve İzolasyon döneminde kendisini dış dünyadan; Avrupa ve dünyanın geri kalan kısmından soyutlamamıştı. Amerikalılar sadece Avrupa siyasetine ve köhnemiş toplumsal yapısına karşı bir tecrit uygulamakla yetinmişlerdi. Fakat hiçbir zaman ticari faaliyetin dışında kalmamışlardı. Ticaret Amerika için hayati bir öneme sahipti ve ABD siyaseten tarafsız kalarak daha fazla devletle daha rahat ticaret yapabiliyordu. İşte bu yüzden ilk dönem ABD dış politikasını İzolasyonist'ten ziyade tarafsız olarak nitelemek daha doğru olacaktır (Combs, 1986:1).

Amerikalı'nın bilinçaltı daha önce de ifade edildiği üzere mistik etmenlerden, Hristiyan ve Yahudi düşüncesinden yoğun bir şekilde etkilenmiştir. Gerek siyasi ve kültürel elit, gerekse de sokaktaki sıradan vatandaşın bilinçaltında yer etmiş olan düşünce ülkesi ve kendisinin Tanrı'nın Krallığını kurmakla görevli seçilmiş ve kutsanmış bir devlet ve birey olduğu şeklindedir. Bu düşüncenin etkisiyle Bancroft, Fiske ve Mahan gibi bazı ABD tarihçileri de Amerikalıların Kutsal Kitap'ta bahsi geçen seçilmiş millet olduğunu iddia etmişlerdir (Lerner, 1957: 28). Seçilmiş insanlar olmak, böyle bir kaderin sahibi olarak ilahi bir sorumluluk yüklenmeyi de gerektiriyordu (Ataç ve Gürsel, 2005: 76). Bu seçilmiş hissiyatının da etkisi ile Amerikan toplumu kendisini insan hakları, demokrasi ve hukuk gibi terimlerle özdeşleştirme yoluna gitmiştir. Hatta dünyanın geri kalan kısmında bu ilkelerden habersiz olarak yaşayan talihsiz toplumlara da bu sayılanları ulaştırmanın kendisine ilahi bir görev olarak sunulduğunu düşünmüştür. Jack Donnelly bu durumun ABD toplumunda ortaya çıkmış olmasının temel nedeninin ise esnek sınıf kültürü, Avrupa'daki gibi bir soylu sınıfının olmaması ile ABD'nin göçmenlerden oluşan bir toplum olmasına bağlamaktadır (Donnelly, 2000: 312).

Yukarıda Donnelly tarafından değinilen bu sebepler yüzünden de Amerikalıya göre ABD değerleri ile de sıra dışıdır: ABD ne özgürlüğü, ne demokrasiyi, ne parlamentarizmi, ne de insan hakları nosyonunu ortaya atmış ya da geliştirmiştir; bununla birlikte bu ülke bütün dünyada Mesihçi ve neredeyse dinsel bir vizyonla liberal demokrasinin değerlerini egemen kılmak için çalışmıştır ve çalışmaya da devam etmektedir. Bu yüzden de hemen hepsine göre, Clinton'ın Dışişleri Bakanı Madeleine Albright bu düşüncenin etkisi ve yönlendirmesiyle dediği gibi; “*ABD, vazgeçilmez bir ulustur*” (Lefebvre, 2005: 7). Bu sebepten dolayıdır ki, Amerikan Apokaliptik düşüncesinde Amerika kıtası yeryüzündeki tüm milletlerin ihtişamları ve onurlarını taşıyabilecekleri yeni, bakir ve kutsal topraklar olarak tasvir edilmiştir. Bu görüşe göre ABD, insanlığın toplu olarak kurtuluşunu, Yaratıcı ile barışmasını ve Şeytan'ın Krallığına son vermeyi vaat etmektedir. Amerika'nın öncülüğünde tüm dünya barış ve sevgi içinde tek bir toplum olarak birleşecek; yerkürenin her tarafındaki bütün milletler tam bir uyum içerisinde birbirine kenetlenecek; Tanrı'nın Kilisesi'nin tüm kısımları, bilgiyi ve birbirinin iyiliğini gözetecektir (Ataç ve Gürsel, 2005: 80).

Bu Mesihçi düşüncenin ortaya çıkmasında ise daha önce de ifade edildiği üzere Yahudi-Hristiyan düşüncesinin, ama özellikle de Protestan inancının etkisi olmuştur. Bu düşünce ülkenin kuruluşundan beri devletin ve toplumun siyasi bilinçaltında yer etmiştir. Bu üstün ve seçilmiş toplumun ortaya çıkması için dünyanın dört bir yanından her toplumun en iyileri seçilmiş gelmiş ve “*Anglo-Amerikan WASP*” (Beyaz, Anglosakson ve Protestan /White, Anglo Sakson, Protestan) değerleri içinde asimile edilmişlerdir. Amerikalıların bu bakış açılarının dini kökenleri de vardır. Kendilerini Eski Ahit'teki kişilere, Tanrı tarafından seçilmiş, yeni bir ülke sözü verilmiş olan eski İsraililere benzetirler. (Amerikalılara göre bu kişiler İsa'nın yansımalarıdır.) Bu sebepten dolayı, Amerika da asıl İsraililer-Yahudilerin kendileri olduklarını iddia eden pek çok marjinal ve fundamentalist grup bulunmaktadır (Baym, 1989: 3).

Amerika'nın ve dolayısıyla da Amerikalı'nın seçilmiş ve ayrıcalıklı olduğu düşüncesini körükleyen bir diğer unsur da Amerika'nın kendine has değerleri olduğunu iddia ettiği Amerikan Kültürü'dür. Bu farklı ve benzersiz kültürü oluşturan etmenlerden en önemlileri ise şunlardır :

- Dünyanın dört bir yanından gelen farklı etnik gruplar,
- Amerika'ya gelen ve kurucu rol oynayan İngiliz düşünce sistemi. Bu sistem beraberinde kendi ahlak anlayışı, dini özgürlük duygusu ve kanunun üstünlüğü nosyonunu da bu yeni ve bakir topraklara taşımıştır.
- Göçler,
- İngiliz dili. Bölgesel faktörlerle karışarak İngiliz kimliğinden farklılaşmış ve hepsinin bir sentezi olan Amerikan Kimliğini oluşturmuştur. Yeni ve farklı grupları Amerikan toplumuna entegre etme, kültür içinde kendi dil ve benliklerinden kopararak eritmede gereken eğitime potası olarak da son yıllara kadar başarıyla hizmet etmiştir.
- İngiliz Puritanizm'i (Anlayış ve düşüncesi).
- Çok Kültürlülük (Lerner, 1957: 11-22).

Amerika'nın ve Amerikalı'nın seçilmiş olduğuna dair düşünceye en güzel örneklerden biri de 17. Yüzyıl Milenyalisti olan Cotton Mather'in düşünceleridir. Mather'e göre “*Tanrı Amerika'yı seçilmiş insanların yaşayacağı bir toprak olarak seçmiştir. Bu seçilmişliği ispatlayan en önemli gösterge ise yeni dünyanın pagan yerlilerin yaşamaması nedeniyle Avrupalılar gelmeden önce 'Şeytanın Ülkesi-Toprakları' olmasıdır. Ama seçilmiş insanların gelmesiyle bu durum değişmiş, Şeytan son derece rahatsız edilmiştir*” (Ataç ve Gürsel, 2005: 77).

Amerikalıların kendileri hakkında ortaya attıkları seçilmiş oldukları iddiasına yabancı uluslardan da inananlar olmuştur. Özellikle de bu ülkeyi kendi devrimlerinin ete kemiğe bürünmüş hali olarak gören Fransızlar arasında bu inanç daha fazladır. Bu duygusal yaklaşıma güzel bir örnek Fransız

Diplomat J. Hector St. John de Crevecoeur'in Amerika izlenimlerini aktardığı 1782 tarihli “Amerikalı Bir Çiftçiden Mektuplar” isimli eseridir. Bu eserinde Crevecoeur Amerikalıyı şu şekilde tarif eder:

“Amerikalı yepyeni bir insandır; yepyeni prensiplerle işe koyulur; bu nedenlerle de yeni fikirlere sahip olmalı ve yeni görüşler oluşturmalıdır” (Lauter, 1990:890-908).

Mevcuttaki bu farklılıkları ve siyasi, sosyal kurumları nedeniyle Amerikalılar tüm dünyanın gözünün onların üzerinde olduğunu düşünürler. ABD dünya üzerindeki en iyi ve ideal yönetim, siyasi ve ahlaki değerler sistemine sahiptir.³ Bu düşüncenin temeli ABD Mesihçiliğinin dualist doğası ve kimi zaman da aşırıya kaçan bir tavır içinde kendi modellerinin üstünlüğüne inanmalarından, ülkelerinde dinin özel bir biçimde yaşandığı inancından, dünyayı iyilik ve kötülük arasında bölüştürme eğiliminden gelir ve düşünsel arka planda da desteklenir (Lefebvre, 2005: 73). Bu yüzden Amerika'nın özel bir ülke olduğu düşüncesi Amerikalı yöneticilerin de söylemlerinde önemli bir yer tutmaktadır (Lefebvre, 2005: 75). Bu iddiaya yol açan düşüncüyü bir örnekle açıklamak gerekirse: 19. Yüzyıl'da Meksika'ya kadar ulaşan Amerikan yayılmasının dayandırıldığı temellerden birisi bu ilerlemenin onların gelişmesine yardımcı olacağı, bu sayede az gelişmiş insanlara Batılı değerlerin aktararak onların kurtarılacağı idi. Batı'ya ve Güney'e doğru bu yayılma ile geri kalmışlara, kendilerinin sahip olduğu şans takdim edilecek, insan ırkının iyiliği adına gelişmeleri için eğitileceklerdi. Bu onların için büyük bir lütuf ve ihsandı (Ataç ve Gürsel, 2005: 82). Yine Batı'ya doğru genişleme sonucunda, kendilerini Apokaliptik düşünceye adanmış kişiler arasında İyiliğin Gücü'nün Şeytanın Ülkesi'ni fethettiğine dair kesin bir kanı da oluşmuştu (Ataç ve Gürsel, 2005: 77-78).

İnsanlık ancak bu üstün ve yetkin değerleri kabul ederse barışa ve huzura kavuşabilecekti. Bunu ne kadar çabuk kabul ederse onun için o kadar iyi olacaktı. Dünya genelinde barış ve huzurun tesisi Amerikan değerlerinin yayılmasına bağlıdır ve bu idealin gerçekleşmesi Amerikalı için kaçınılmaz ve devredilemez bir görev ve sorumluluktur. Bu görev ve onun ortaya çıkardığı gereklilik Amerika'ya diğer hiçbir devlette olmayan bir yükümlülük ve sorumluluk yüklemiştir. Bu vizyon tarih boyunca Amerikan politik kültürünü etkilemiş ve yönlendirmiş “Amerika'nın davası tüm insanlığın davasıdır” şeklinde de formüle edilmiştir. Bu iddiayı Kıta Avrupa'sından yeni kıtaya Püritenler⁴ ve diğer Holistik (Bütüncü)⁵ ve Milenyalist görüşler⁶ taşıyan Protestan fundamentalist

³ “ABD, kendisini özel ve model bir ülke olarak görür” (Lefebvre, 2005: 71).

⁴ “Püriten kelimesi kök itibarıyla; ‘saflık’, ‘temizlik’, ‘masumluk’ ve ‘nezaket’ anlamına gelen İngilizce ‘purity’ kelimesinden gelmektedir. Ancak kelimenin sıfat olarak kullanımında anlamı olumsuzlaşmakta ve ‘ahlak ve dini inanç konusunda aşırı tutucu kimse’ anlamında kullanılmaktadır. Püritenlik terimi ise, 16. Yüzyıl'da marjinal İngiliz Protestanların oluşturduğu dini ve düşünsel bir hareketi tanımlarken kullanılır. Amacı, İngiliz Protestanlığına, Katolik Kilisesi'nin ritüellerinden arındırmak ve saflaştırmaktır” (Güngör, 2005: 8; Gündüz, 1998: 313).

⁵ “Antik Yunanca'da ‘tam, bütün’ anlamına gelen ‘Holos’ kelimesinden türeyen Holizm'e göre bütün, parçaların toplamından fazladır. Holizm, genel olarak, canlıyla cansız, organikle inorganik faaliyet arasında gerçek, temel ve indirgenemez bir farklılık bulunduğunu; canlı organik bütünleri oluşturan parçaların bütün içinde, bütünü dışında olduğundan daha farklı bir biçimde fonksiyon gösterdiklerini; bir fenomeni anlamak için, onu bütünlüğü içinde, yani onun bir parçası olduğu bütünü anlamak gerektiğini ve dolayısıyla bütünü her zaman öğelerinin yalnız toplamından daha fazla bir şey olup, karmaşık bir fenomenin, salt onu meydana getiren öğelerin analizi yoluyla anlayamayacağını savunan anlayış, yaklaşım ve öğretilerdir. Holistik kelimesi ise bütünsel, bütüncül ya da eksiksiz bütünlük anlamına gelmektedir” (Okay, 2015).

klikleri taşımıştır (Ataç ve Gürsel, 2005: 81). ABD bu iddiasını hayata geçirmeye çalışırken, ilk dönemlerinde güçlenmek ve kendisini dışarıdan gelebilecek tehlikelerden korumak için Yalnızlık/İzolasyon Politikasına yönelmiş ve önce kendi ayakları üzerinde durabilecek bir ülke olma yolunu seçmiştir. Güçlenmek için ihtiyacı olan kaynağın uluslararası ticarete olduğunu gören ülke bir süre sonra yaklaşımlarını revize etmiştir. Bu bağlamda ABD'nin ilk başkanı olan George Washington veda konuşmasında Amerikalılara dünya siyasetinden ve Kıta Avrupa'sının mücadelelerinden uzak durmalarını, kendilerine yeni ülkelerin kapılarını açacak gelişmeyi sağlamak için baskı altındaki insanlar için bir "Umut Işığı/Beacon of Hope" olarak kalmalarını öğütlemiştir (Lefebvre, 2005: 14). Bu düşüncenin kurumsallaşması sonucunda ABD'nde Avrupa'yı, onun kültürel ve siyasi mirasını reddetme Amerikan sosyal düşüncesinde genel kabul gören bir yaklaşım haline almıştır (Lerner, 1957: 27). ABD için asıl sorun, bu yükümlülüğün nasıl bir yol izlenerek yerine getirilebileceğine karar verilmesi olmuştur. Amerika, tarihi boyunca, bu sorumluluğunu kendi kabuğuna çekilip yalnızlık politikası uygulayarak mı yoksa agresif bir politika uygulayarak mı daha iyi yerine getirebileceğini düşünmüş ve bu konuda zaman zaman söylem ve yöntem değişimine gitmiştir.

ABD'nin kuruluşundan 20. Yüzyıl başına kadar olan dönemde ABD'nin dış politikasının en belirgin özelliği ülkenin herhangi bir konuda uzun süreli planlar ve projeksiyonlara dayalı bir politikaya sahip olmaması idi (Kissinger, 1998: 20). Bununla birlikte bu dönemde ABD dış politikasında iki düşünce rekabet halinde idi. Bu iki düşünce Tarafsızlık Politikası ve Yayılma Politikası idi. Ülkenin siyasi yönetiminin kafası oldukça karıştı. Genel olarak bir bocalama devresi geçiliyordu, çünkü o sırada ABD geliştirmekte olan bir ülke idi. ABD büyük devletlerle uzun süreli bir mücadeleyi kaldırabilecek kadar güçlü değildi ama bunun yanında hayatta kalabilmek, büyümek ve dünya siyasetinde söz sahibi olabilmek için de dünya ticaretinden mutlaka pay alması gerektiğinin farkındaydı. Özellikle de Akdeniz ve Uzakdoğu Ticaretinden pay alması, gelişebilmesi için elzemdi. Bu yüzden de yayılmacı ve saldırgan bir politika izlemeyi seçti. Bu bağlamda başlarda oldukça ürkek davranan, Akdeniz'e girebilmek için Cezayir Beylerbeyliği'ne haraç dahi ödemek zorunda kalan ABD, 19. Yüzyıl'da İngiltere, Fransa ve Cezayir Beylerbeyliği ile girdiği mücadele ve çatışmalardan fazla zarar görmeden çıkınca kendine olan güveni artmış daha rahat hareket etmeye başlamıştır.⁷

Kazanılan bu kendine güven sonucunda yayılma sadece denizlerde olmamış, ABD stratejik arka bahçesi olarak gördüğü kıtanın seyrek nüfuslu kısımlarına doğru da kendisini durduracak hemen hiçbir güç bulunmadığı için rahatça ilerlemiştir. Fakat ABD bu hareketini de kendince aklileştirmiş, ahlaki bir değer yüklemeye de çalışmıştır. Benzer iddiayı Orta Asya olan ilerleyişine karşı

---

⁶ "Dilimize 'binyılcılık' olarak çevirebileceğimiz Milenyalizm kavramı, 19. Yüzyıl'da üretilmiş bir terimdir ancak kökeni 2. yüzyıla kadar geri gitmektedir. Mana itibariyle sayısal olarak bin yıla işaret etmekle birlikte milenyum inancı, daima bin yıl içeren doktrinleri ifade etmemektedir. Hıristiyanlıkta milenyum inancının tek bir formu bulunmamaktadır ve dolayısıyla bu hususta yekpare bir anlayış da mevcut değildir. Mesih'in dönüşünün milenyumla göre zamansal konumu ve milenyum sürecinde Mesih'e ve inananlara düşen roller açısından farklı yaklaşımlar gelişmiştir... Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde İsa'nın geri dönüşü, yeniden diriliş, hüküm günü ve dünyanın sonu olmak üzere dört temel eskatolojik meseleden bahsetmek mümkündür. Binyılcılık da dolaylı ya da dolaysız olarak bu dört meselenin her birini ilgilendiren bir anlayış olması hasebiyle Hıristiyan eskatolojisi açısından önemli ve ilgili bir meseledir" (Elmas, 2020: 6; Whalen, 2000: 584; Kelly, 1968: 462).

⁷ "1812 Savaşına kadar Amerikan dış politikasında tarafsızlık teması baskınken bu tarihten sonra kendine güveni gelen ABD dış politikasında yayılmacılık eğilimleri daha baskın hale gelmiştir" (Combs, 1986: 2).

çıkabilecek muhalefeti bastırmada Rusya'da kullanmış, ABD emsal göstermiştir. Amerikalılara göre kendileri Tanrı tarafından Kuzey Amerika'ya ilerleme ve demokrasi getirmek amacıyla seçilmiş kişilerdi.⁸ Bu seçilmişlik iddiası, belki daha başka bir tabiriyle özel olma düşüncesinin kökleri kıtanın ilk kolonileştirilmeye başladığı yıllara kadar gider. Bu hissin oluşumuna temel oluşturan durumu birkaç örnekle açıklayabiliriz. Pequot Kızılderilileri ile yaşanan bir çarpışmadan sonra, John Mason şunları söylemişti; *“Tanrı, geri bölgelerde düşmanlarımıza darbe indirmekten ve onların topraklarını bize vermekten memnundu.”* Connecticut Birliklerinin komutanı olan Mason, bu zikredilen çatışmada içerisinde hiçbir savaştının olmadığı Pequot köyüne saldırmış ve herkesi öldürmüştü. Çatışmadan sonra Mason, köyü yaktırır ve bunu yaparken de Tanrının bu hareketini desteklediği ve onay verdiğini iddia eder; *“Gerçekten Yüce Tanrı, ruhlarına öyle dehşetle bir korku saldı ki bizden kaçarken, alevlerin arasına dalyıyorlardı: çoğu böyle öldü... (Ve) onları kızgın bir fırına atan, kendisine inananların düşmanlarına aşağılamayla bakan Tanrı üzerlerindediydi...Tanrı, orayı cesetlerle doldurarak, kafirlere karşı hükmünü verdi...”* Plymouth Kolonisi'nin Valisi William Bradford ise, İngilizlerin manzaraya verdiği tepkiyi şu şekilde dile getirir: *“Onları böyle ateşte kızarıırken ve ateşi söndüren kan gölü içinde görmek korkunç bir manzaraydı. Çürüyen cesetler ve bunlardan yayılan koku berbatı, fakat zafer tatlı bir fedakarlık gibiydi; kendilerine olağanüstü yardımlarda bulunarak bu kadar gururlu ve kibirli bir düşmanı ellerine düşüren, bu kadar çabuk bir zafer bahşeden Tanrı'ya bunun için şükranlarını sundular.”* Amerika'ya yerleşen koloniciler Avrupa'dan gelen sıtma, kolera, kızamık, çiçek gibi hastalıkların kendilerini etkilememesini ve ortaya çıkan salgınlarda bu hastalıklara karşı bağışıklığı olmayan Kızılderililerin yok olmasını kendi girişimlerinin Tanrı tarafından onaylandığının açık bir işareti olarak görüyorlardı. Massachusetts Körfezi Kolonisi'nin ilk valisi olan John Winthrop 1634 tarihli bir mektubunda şunları söylemektedir: *“Tanrı'nın hususi takdiriyle...geçen yıl boyunca en fazla iki yada üç yetişkin ve bir o kadar da çocuk öldü. Sıtma veya başka hastalıklar çok nadir görülüyor...Yerlilere gelince tamamına yakını çiçekten öldü. Tanrı topraklarımızı temizledi”* (Tanrısal, 2005: 15-16; Stannard, 2004: 179,182,185-186).

Yukarıda ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Amerika kıtası Avrupalı göçmenlere verilmiş bir ödül, bir haktı. Amerika'nın Tarihi Görevi veya Ülkenin Kaderi diye tercüme edilebilecek, tamamen beyaz ırkın üstünlüğünü öngören ve emperyalist yansımalar ve atıfların çok fazla olduğu bu düşüncede aynı zamanda, Amerikan karakterinin ve siyasi bilincinin ve bilinçaltının, kültürel arka planının yansımaları da görülmektedir. Amerikalılar bu düşüncüyü *“Manifest Destiny/Kuruluş Kaderi”* olarak adlandırırlar. İlk kez Amerikalı gazeteci John O'Sullivan tarafından kullanılmıştır. O'Sullivan'a göre Tanrı: *“Amerikan yayılmasının, yani seçilmiş milletin ilahi başarısının yanındaydı...Amerika'nın kaderinde, Monarşi ve Aristokrasi'yi benimsedikleri için Cehennem'in kapılarında bekleyen milletlere, gelecekte kurtuluş yolunu gösterecek ilerlemeci güç olacaktır. Amerika seçilmişti ve onun ortaya koyduğu ideal sistem , Kralların ve Oligarşilerin tiranlığına karşı çıkmalı, barışın ve iyi niyetin yüce mesajını, binlerce insanın vahşi hayvanlardan biraz daha iyi bir hayat sürdüğü yerlere taşınmalıydı”* (Ataç ve Gürsel, 2005: 82). Bu ifadelerde açık bir Püriten etkisi, onların İngiltere ve Avrupa'ya olan kırgınlığı rahatlıkla okunmaktadır. Yine Tevrat'tan özellikle de seçilmiş insanlar imgelerinde (*Old Testament*) etkilenmeler de açıkça kendini belli etmektedir. Temel olarak metafizik ve pozitif anlayışa zıt düşünce etkilenmeler had safhadadır.

⁸ “1845 yılında John O'Sullivan...tarihe yeniden başlamaya hazır, gelecekteki mutluluğa adanmış ABD'nin açık ve kesin kaderinden söz eder. O'Sullivan'a göre Tanrı sanki özgürlük ve insan haklarını en önemli değerler gibi gören barışçı bir halk! tarafından egoizmi tanımayan bir demokrasi kurulmasını bekleyen bir kıtayı yedekte tutmakta gibidir” (Lefebvre, 2005 : 72)

1823 yılında ilan edilen Monroe Doktrini'ne⁹ paralel olarak Manifest Destiny (*Kaçınılmaz Yazgı*) kavramı ortaya çıkmış ve Tanrı'nın Amerikan toplumuna bahsettiği kıtadaki milyonlarca yurttaşın özgürce kalkınmasını sağlama bu yaklaşımın ana amacı olarak ilan edilmişti. Bu amaca ulaşmak için ise Kızılderili toprakları ve İspanyol sömürgeleri güç kullanılarak ele geçirilmiş ve ABD Batı eyaletleri kurulmuştur (Türkmen, 2005: 159).

Manifest Destiny Amerikan seçilmişliği düşüncesinin siyasi alana başka bir yansımasıdır ve 1840'lı yıllarda kıtanın batısına doğru olan ilerlemeyi de meşrulaştırmak için kullanılmış olan bir kavramdır. Bu kavrama göre, ABD kaderi dünyanın lideri olmak ve kendini idareye muktedir olan diğer uluslara da özgürlüğü taşımaktır (Kırtunç, 2005: 110). Yine Manifest Destiny göre: “*Avrupalılar ve torunları kader tarafından bütün Amerika'yı egemenlikleri altına almaya mahkum edilmişlerdi. Beyazlar üstün ırk oldukları için hem Kızılderililerden hem de onların topraklarından, madenlerden sorumluydular*” (Brown, 1973: 25).

Bu açıklamalardan sonra bir yabancı gözüyle bakarsak Manifest Destiny: Anglo-Saksonların ırk olarak doğal ve doğuştan gelen bir üstünlüğe sahip olduklarını, Protestanlığın insanlığın kurtuluşu ve Cennetin anahtarlarını elinde tuttuğunu, yalnızca Cumhuriyetçi yapıya sahip olan siyasi yapıların özgür olabileceğini ve böylece geleceğe, hatta daha önceden belirlenmiş geleceğe-yani Kadere-daha hızlı bir şekilde ulaşabileceği iddiasıdır. Bunun yanında İlahi Güç tarafından önceden belirlenmiş, alanı kesin sınırlarla çizilmemiş genişleme anlamında da kullanılmaktadır (Ataç ve Gürsel, 2005: 82). Tüm bilgilerden sonra bir değerlendirmeye gidildiği zaman Manifest Destiny'nin Amerika'nın yayılmacılığın meşrulaştırma çabasını birtakım siyasi, etik ve fikri temellere dayandırma uğraşından başka bir şey olmadığı söylenebilir.

Amerikalılara göre kendi toplumları benzersiz bir toplumdur, her şeyin mükemmeli, iyi ya da kötü olsun bu ülkededir. Önceleri sadece İngiltere'den daha sonra ise dünyanın dört bir tarafından yeni kıtaya göç ederek zulüm ve baskıdan uzak kalabilmeyi başarmış olmaları, İngiltere'ye karşı verdikleri Bağımsızlık Mücadelesi Amerikalılarda kendilerinin farklı olduğunu düşüncesinin yerleşmesini ve kökleşmesini sağlamıştır. Amerika'nın kültürel ve siyasi olarak diğer ülkelerden farklı ve çoğu zaman da üstün olduğuna olan derinden inanç olarak adlandırabileceğimiz bu düşünce “*Amerikan Ayrıcalıklığı/American Exceptionalism*” (Lerner, 1957: 64-66) tabiri ile ifade edilmektedir. Amerika dışında pek fazla bilinmeyen ve kuruluş yıllarından bu yana Amerikan Milliyetçiliğinin çekirdeğini oluşturan bir kavramdır. Bu kavrama göre Amerikan ulusu Tanrı'nın kutsadığı ve dünyaya özgürlük getirmekle yükümlü kıldığı bir ulustur. Bu yaklaşım günümüz ABD iç ve dış politikasında da hala kabul görmektedir ve yansımaları 4 başlık altında toplanabilir:

- Amerikan Ayrıcalıklığı'nda devletin çok özel ve hakim bir konumu vardır.
- Ülkenin izlediği dış politikanın meşruiyeti birinci derecede ulusal onaya tabiidir. Uluslararası onay tali olarak gelir.

⁹ “*ABD Başkanı James Monroe (1817-1825) tarafından ortaya atılan ve onun adıyla anılan “Monroe Doktrini” kısaca ABD ile Avrupa ülkelerinin karşılıklı olarak birbirlerinin çıkar alanlarına karışmama anlayışını içermektedir. Monroe'nün ABD'nin Amerika Kıtası'ndaki çıkarlarının, herhangi bir Avrupalı emperyal gücün konusu olmaması gerektiği yönündeki açıklaması, ABD'nin güvenlik yaklaşımının temelini oluşturmaktadır. Başkan Monroe bu yaklaşımıyla ABD'den ekonomik ve askeri olarak daha gelişmiş durumda olan emperyal devletlerle bir çatışma ortamı yaratmadan kendi ülkesinin ekonomik ve askeri gelişimini sağlayabilmesi için güvenli bir hayat sahası meydana getirebilmiştir. ABD'nin izolasyonu olarak değerlendirilen bu doktrin ile ABD kendi çıkar alanı olan Güney Amerika, Atlas ve Pasifik okyanusundaki adalar gibi yerlere dokunulmaması konusunda kendini garanti altına almıştır*” (Akçay ve Akbal, 2013: 9-10; Stocton, 1898: 1-2).

- Amerikan Ayrıcalıklığı'nın aşırı ulusal ve milliyetçi bir yönü vardır. Her ne kadar özgürlüğü dünyaya yaymak ABD'nin evrensel misyonu ise de, esas olan bu misyonunu salt Amerikan değerlerine göre yürütülmesi ve diğer uluslara Amerikan hak ve özgürlük kavramlarının götürülmesidir. Sözün özü ABD bu değerleri evrensel olana saygı gösterdiği için değil, kendi değerleri evrensel hale geldiği için savunmaktadır.
- ABD dış politikasında Çoktarafılık (Multilateralism) da mevcuttur ama bu çok güçlü ve baskın bir yaklaşım olmamıştır (Türkmen, 2005: 166-167).

Bu yüzden Amerikan halkı, kendisini diğer uluslardan ayıran özelliğin, özgürlüğün hayata geçirilmesi ve yayılması konusunda üstlendiği ilahi ve ulvi görev olduğuna inanır (Kissinger, 1998: 28). Fakat şunu da eklemek gerekir ki, Amerikan Ayrıcalıklığı fikri, Amerika'nın kendi medeniyet süreçleri olduğu kabul edilirse geçerli olabilen bir iddia ya da düşüncedir (Lerner, 1957: 28).

ABD'nin izolasyon düşüncesini bir kenara bırakıp, kaderini gerçekleştirmek için dünya siyasi sahnesinde bir güç olarak belirme girişiminin ilk adımlarını atmak için bu bağlamda müdahaleci ve aktif bir dış politika izlemeye başlaması Theodore Roosevelt'in başkanlığa dönemine denk düşer. Roosevelt bu dönemde ortaya attığı dış politika yaklaşımına "*İyi Komşuluk Politikası/Good Neighbour Policy*" ismini vermiştir. Bu dönem aynı zamanda, ABD'nin Wilson İdealizmini bir kenara bırakıp Realizm'e geçtiği döneme de denk gelir. Çünkü artık Amerika ile Kıta Avrupası ve Pasifik'teki diğer devletler arasındaki çıkar çatışması gizlenemez bir hal almıştır. Şimdi zaman I. Dünya Savaşı sırasında ABD kendi kıtasına dönmesi ile yarım kalan işini tamamlama zamanıdır.10

Amerika, güç ve çıkarın tadını aldığı bu dönemde etkisini yaymayı diğer devletler açısından cazip ve kabul edilebilir bir hale getirmek için Demokrasi'nin temsilcisi ve koruyucusu olarak kendisinin güvenliğinin tüm dünyanın güvenliğinden ayrı düşünülemediği iddiasını ortaya atmıştır. Çünkü A. Gramsci'nin "*Rıza ve Hegemonya*" tezinde ifade ettiği gibi ortaya atılan hükümlerlik iddiasının hükmedilenler tarafından da kabul edilmesi gereklidir. Bu Hükümlerlik varlığının meşruiyetinin sağlanması ve sürekli olması için elzemdir. Aksi halde taraflar arasındaki çatışma bitmeyecek, hükmedilen suiistimal edilmeyi kabul etmeyecektir. İşte bu sebepten dolayıdır ki ABD, İngiltere'nin yerini almasında kendisine fayda sağlayacağı için Sovyetler Birliği'nin ilerlemesine izin vermişti. Ancak daha sonra Sovyetler Birliği'nin karşısında yalnız kalmamak ve kendi kıtasına geri dönmek için bu dönemde kendi güvenliğini dünya güvenliği ile özdeş olarak tanımlama yoluna gitmiş ve "görevinin dünyanın neresinde olursa olsun özgür dünya ve demokrasiyi her türlü saldırıya karşı korumak" olduğunu iddia etmişti (Kissinger, 1998: 31). Çevrelenmemek ve kendi kıtasına hapsedilmemek için de böyle bir çıkışa ABD o dönemde kendini mecbur hissetmiştir.

20. Yüzyıl'ın ilk yarısında dünya siyasetindeki karmaşadan ve kaostan oldukça iyi şekilde faydalanan ABD kendisine dünya siyasetinde önemli ve kalıcı bir yer sağlamak, rakibi olan ve gelişmesinin önünde engel olan büyük devletleri zayıflatmak ve tasfiye etmek ve keza siyasi varlığını güçlendirmek amacıyla kendi ahlaki değerlerini yaymak ve bunları diğer insanlara kabul ettirmek için büyük çaba sarf etmiştir. Bu girişimi ideolojik yönden desteklemek ve takviye etmek için de özgürlüğü ve demokratik değerleri koruyabilecek güce ve sorumluluk duygusuna sahip tek ülkenin kendisi olduğunu iddiasını ortaya atmıştır. Bu iddiasını hala dillendirmektedir, uygulamaları yaptıkları ile taban tabana zıt olsa da. Bu kadar rahat ve pervasız olmasında tek kutuplu sistemin ve kendisini frenleyecek bir alternatif oluşumun henüz ortaya çıkmamasının da etkisi büyüktür.

---

10 "ABD, Avrupa'ya yönelik tutumunda I. ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra değişiklik olmuştur. Yaşanan bu iki savaş, Avrupa'nın eskisi gibi kendine itaat ve bağlılık isteyen baba rolünde artık olmadığını, daha ziyade yardıma ihtiyacı olan kendine has, yok olma tehlikesi yaşayan bir medeniyet olduğunu ortaya çıkarmıştır. ABD'nin tutumu Avrupa'nın kendisini tehdit edemeyeceği gerçeği keşfetmesinden sonra değişmiştir ve ABD İzolasyonist tutumunu değiştirmiştir" (Lerner, 1957 : 27)

İnsan Hakları Teriminin ABD Dış Politikasına Girişi ve Tarihi Gelişimi

Amerika'nın insan haklarına olan ilgisinin artması II. Dünya Savaşının sonuna, Franklin D. Roosevelt'in eşi Eleanor Roosevelt'in İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin hazırlanmasında başkanlık etmesi dönemine denk gelir (Doskaya, t.y.). Bu karmaşık ve çalkantılı dönemde Amerika, insan haklarının korunmasını dış politikasının önemli bileşenlerinden birisi olduğunu iddia ettiği için, önce Almanya'nın savaş sonrasında da Rusya'nın soluğunu enselerinde duyan devletlerin takdirini kazanmıştır.

Amerikan dış politikasında insan hakları iki nedenden dolayı çok önemlidir. Birincisi İnsan Hakları kavramının içinde "*Hak*" sözcüğünün geçmesi ve Amerikalıların siyasi bağlamda bu sözcüğe büyük değer vermeleridir. İkincisi ise Amerikalıların kendi değerlerini, devletlerinin sınırları dışındaki insanlara kabul ettirmeye çalışırken, bu kavramı sıkça kullanmalarından kaynaklanmaktadır (Mayal, 1986: 165). Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikasında İnsan Hakları konusunun bir konu başlığı olarak ortaya çıkışına pek çok yazar, tarihçi ve düşünür değinmiştir. Bunlardan birisi olan Jack Donnelly International Human Rights (Donnelly, 1993) isimli kitabında ABD dış politikasında İnsan Hakları söyleminin gelişimini dört ayrı dönemde inceler. II. Dünya Savaşından sonra başlayan bu dönemler sırasıyla;

1. 1945-1948 Arası Dönem,
2. 1949-1973 Arası Dönem,
3. 1974-1980 Arası Dönem,
4. 1981-1988 Arası Dönem'dir (Donnelly, 1993: 99, Doskaya, t.y.).

Birinci dönem olan 1945-1948 dönemi İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin kabulü ile sona eren başlangıç dönemidir. 1949-1973 yılları arasındaki dönem ise Soğuk Savaş'ın yıpratıcı rekabetinin de etkisiyle, İnsan Hakları kavramının ikinci plana atıldığı dönem olarak adlandırılabilir. Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında ve Vietnam Savaşı'na karşı tepkilerin gelişmeye başladığı 50'li ve 60'lı yıllarda, İnsan Hakları konusu adeta gündemden kalkmış ve o zamana kadar İnsan Hakları ile ilgili olarak elde edilen kazanımlar da sekteye uğramıştır. Orta ve Doğu Avrupa'nın 1948'den sonra Sovyet etki alanında, yani Demir Perde'nin arkasında kalmasından ve 1949'da Çin'de Komünistlerin zafer elde etmesinden sonra, İnsan Hakları konusu süper güçlerin rekabet sahalarından birisi haline gelmiştir. Her iki taraf da birbirini zayıf noktalarından vurmak ve uluslararası siyasi arenadaki itibarlarını azaltmak için İnsan Hakları konusunu birbirlerine karşı silah olarak kullanmaya çalışmışlardır.¹¹

İnsan haklarının tanımı üzerindeki ideolojik anlaşmazlıklar Soğuk Savaş'ın büyük kısmında devam etmiş ve 1950'lerden itibaren de İnsan Hakları etkin bir propaganda silahı olarak kullanılmaya çalışılmıştır. Her iki taraf da kendisinin 'İyi', diğer tarafın ise 'Şer İmparatorluğu' olduğunu iddia etmiştir. Fakat tarihin de gösterdiği üzere iki tarafın da diğerinden fazlaca bir farkı olmamıştır. Muğlak bir ifade olan ve her yöne çekilebilen bu tanım devletlerin kendi amaçlarını gizlemede etkin olarak kullandıkları diplomatik ve popüler bir araç haline gelmiştir. Dışarıya karşı bu intiba verilirken 1950'ler boyunca ve 1960'ların neredeyse tümünde ABD'de İnsan Haklarını savunan kişi ve kurumlar bozguncu, Rus ajanı veya ütöpik, hayal dünyasında yaşayan aşırı liberaller olarak damgalanmış, dışlanmış ve aşağılanmaya çalışılmıştır (Schoultz, 1981: 109). Fakat bu dönemde ülkede verilen mücadele sonucunda ve takip eden dönemlerde Amerikan dış politikasının karar ve siyaset tayin mekanizmalarında İnsan Hakları konusu tekrar dikkate alınmaya başlamıştır. Çünkü ülkedeki İnsan Haklarına konusuna büyük önem veren yerel politik güçler iç siyasette etkilerini arttırmaya başlamışlardır. 1960'lı yılların sonlarında İnsan Hakları konusu, ABD-Üçüncü Dünya

¹¹ "Bu dönemde her iki süpergüç de İnsan Hakları konusunu iki kendi taktik manevralarında diğerine karşı kullanmıştır" (Donnelly, 1993 : 7).

Ülkeleri ilişkilerine verilen önem sonucu Amerikan dış politikasında yeniden önem kazanmış, ön plana çıkmıştır.

1970'li yıllarda insan hakları konusuna dünya genelinde olan ilgi hızla artmış, ülkeler İnsan Hakları konusunu ikili ilişkilerde yoğun olarak kullanmaya başlamışlardır. Ve yine 1970'li yıllarda İnsan Hakları konusunda ABD dış politikasında ilerleme kaydedilmeye başlanmıştır. 1970'lerin başlarında uluslararası politika da Enerji Krizi, Nükleer Silahsızlanma, ve Detente temel ilgi alanları ve tartışma konuları iken, Vietnam Savaşının sırası ve sonrasındaki dönemde yaşananlar ABD dış politikasındaki insani içeriğin zayıflığını gözler önüne sermişti. Ülke bu sebeple gerek iç gerekse de uluslararası siyasette ülke yaralarını sarmak için kendisini siyasi bir revizyona tabi tutmuştu. Bu kapsamda daha fazla zarar görmemek adına Milli Güvenlik sebebiyle geri plana attığı İnsan Hakları politikasına sarsılan siyasi imajını takviye etmek için öncelik verme yoluna gitmişti (Evans, 1996: 162). Bu dönemde ABD Temsilciler Meclisi üyesi Donald Fraser'in öncülüğünde bir grup ABD'nin ikili ilişkilerinde İnsan Haklarının yerini sorgulamaya başlanmıştı. Bunu Kongre üyeleri Jackson ve Vanik'in SSCB'nin Yahudilere karşı izlediği İsrail'e göçü kısıtlama politikasını ekonomik yaptırım ve siyasi baskı yoluyla önleme çabaları izlemişti. Bu gelişmeler Jimmy Carter'in 1976'da ABD Başkanlık seçimlerini kazanması ile daha da hız kazanmıştı, çünkü Vietnam Savaşında köşeye sıkışan ve insan hakları konusunda ciddi zaaf sergileyen ABD dikkatleri başka yöne yönlendirmeye mecburdu. Fakat olumlu veya olumsuz, hipokratik endişe ve tutumların kışkırtmasıyla dahi olsa İnsan Hakları konusu ABD Dış politikasında belli bir kurumsallaşma sağlanmıştır. Yine bu yıllarda Dışişleri Bakanlığında Demokrasi ve İnsan Hakları Bürosu (*yeni adıyla Demokrasi, İnsan Hakları ve Çalışma Bürosu*) adıyla bir birim kuruldu ve başına bir Başkan Yardımcısı atanmıştır (Türkmen, 2005: 175). Bunun üzerine Kongre'de 1973 yılında ABD'den yardım alan ülkelerin dış yardım temininde İnsan Hakları uygulamaları ile değerlendirilmesini, dış yardımın da bu değerlendirmenin sonucuna göre belirlenmesi önerilmiş ve bu öneri kabul görmüştür. 1975 yılından itibaren bu yaklaşım ve değerlendirme dış yardım konusunda dikkate alınan en önemli parametrelerden birisi haline gelecektir. Bu kapsamda Dışişleri Bakanlığında tüm ülkelerdeki İnsan Hakları uygulamalarının durumu konusunda bir rapor hazırlanmaya başlanmış ve uygulama kurumsallaştırılmıştır (Türkmen, 2005: 175). Çünkü bu durumda Krasner'in ifadesi ile İnsan Hakları'nın aynı modernitede olduğu gibi dünyanın geri kalan kısmına öğretilmesinin gerektiğine olan inan etkili olmuştu.¹²

Bu gelişmeler üzerine yine 1970'li yılların başlarında özellikle Kongrenin muhalif kanadındaki üyeleri, Nixon-Kissinger ikilisinin izlediğini politikaların Amerikan dış politikası hızla geleneksel Amerikan değerlerinden uzaklaştırdığını iddia etmişlerdir. Bu yüzden de bu ikilinin politikalarının çok Makyavelist ve gayri ahlaki olarak yaftalanmıştır (Forsythe, 1988: 1).

1974-1980 yılları arasındaki dönem ise İnsan Haklarına olan ilginin yeniden arttığı dönem olarak adlandırılabilir. 1975 yılında, Vietnam Savaşı'nın sona ermesinden sonra hem yerel, hem de uluslararası topluluklar, ahlaki içerikten yoksun olduğunu düşündükleri ABD dış politikasını sorgulamaya başladılar oysaki ABD tamamıyla reelpolitike göre hareket ediyordu. Bu bağlamda Vietnam Savaşı bir dönüm noktası oldu. 1950'li yıllarda Soğuk Savaş ve Komünizm paranoyası sırasında MacCartizm'e kurban giden ABD liberalleri ellerine geçen hesaplaşma fırsatını iyi

¹² “Krasner'e göre İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde kurulan İnsan Hakları rejiminin liberal bir bakış açısı ile anlaşılmasına imkânsızdı. Çünkü savaş sonrası dönemde ortaya çıkan İnsan Hakları rejimi, bu normlara normal şartlarda uymak istemeyenleri zorla uydurma amacını güdüyordu. Fakat bunun için de büyük devletlerin bu normları asi devletlere zorla kabul ettirmesi gerekecekti. Yani İnsan Hakları normları dış politikada bazı güçlü devletlerin bu rejime tabi olmak istemeyenlere zorlaması ile kabul ettirilebileceği için bu açıdan bakıldığında büyük devletlerin hegemonya aracı haline geliyordu” (Krasner, 1997: 141).

değerlendirdiler ve Realist paradigmanın çerçevesini çizdiği dış politika yaklaşımını ve onun Güneydoğu Asya'daki yansımalarını Amerika'nın ahlaki liderliğini terk ettiğinin işareti olarak yorumladılar (Evans, 1996: 163). Vietnam Savaşı'nın kaybedilmesi de bu gruplar tarafından yozlaşmış ve saldırgan yeni politika anlayışının iflası olarak ilan edildi.

Tüm bu yaşananlara ek olarak yine aynı dönemde ortaya çıkan Watergate Skandalı¹³, özgürlüğün ve demokrasinin dünyada temsilcisi olup, özgürlük ve demokrasiyi koruması ve ileri götürmesi için görev verilen devletin emanet edildiği kişilerin de ahlaki olarak dejenere olmuş olduklarını gözler önüne serdi. ABD Devleti'nin kendini İnsan Haklarının başlıca koruyucusu, kollayıcısı ve adil olmayan rejimlerin düşmanı olarak göstermesi zora girmişti. Bizzat ABD Başkanın şahsında temsil edilen devletin kendisi oldukça yozlaşmış olduğu ortaya çıkmış oluyordu. Watergate Skandalı, ABD'nin artık İnsan Haklarının Cehennemi olarak tarif ettiği Komünist dünyaya karşı savunabileceği ahlaki ve ideolojik üstünlüğünün olmadığı da ortaya çıkarmıştı (Evans, 1996: 164).

Vietnam Savaşı ve Watergate Skandalı, ABD hükümetinin yozlaşmış ve Makyavelist bir devlet haline geldiğini gözler önüne serdi.. Yine bu dönemde Sovyetler Birliği'nin küresel konularda eşit bir ortak olarak kabul edilmesi ve Detente'nin 3. Dünya Ülkeleri nezdinde SSCB'ne olan husumeti azaltması, ABD'ni zor durumda bırakmaya başladı (Evans, 1996: 166). Bu dönemde söz konusu olan Eşitlik, dikkati Amerika'nın gücünde göreceli bir azalma olduğu noktasına çekiyordu. Bu da Amerika'nın diğer devletlerin özgürlüğünü ve haklarını koruyabilecek tek ülkenin Amerika olduğu söyleminin artık geçerli olmadığı ve değiştirilmesi gerektiği anlamına geliyordu. Tüm bu sayılan sebeplerden dolayı ABD'nin kendi cephesini dağılmaktan koruması için girişimlerde bulunması ve toparlanması için gereken zamanı bazı diplomatik manevralarla kazanması gerekiyordu. İşte bu yüzden ABD'nin müttefikleri ve tarafsız devletler nezdinde azalan kredisini tesis etmek için İnsan Hakları politikasının tekrar canlandırılması cazip bir fikir haline geldi (Evans, 1996: 167).

Amerika için oldukça sıkıntılı geçen bu dönemde, 1977 yılında Başkan seçilen Jimmy Carter İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin kabulünün 13. yıldönümünde yaptığı konuşmada ülkesinin yeni politika yaklaşımını ilan etti ve İnsan Hakları konusunun ABD dış politikasının özünü oluşturduğunu ifade etti. Carter, İnsan Hakları Politikasına önem veriyordu. Çünkü bunu yapmanın Amerika'nın ulusal çıkarlarına hizmet edeceğine ve ülkeyi içinde bulunduğu zor durumdan kurtaracağına inanıyordu.

1981-1988 yılları arasındaki dönemde ise ABD Dış politikasında İnsan Hakları konusu tekrar geri plana atıldı. Toparlanan ABD en iyi savunma saldırıdır prensibini dış politikasının ana fikri haline getirmişti. ABD Varşova Bloğuna karşı her alanda saldırıya geçti ancak öncelik askeri, teknolojik ve diplomatik alanlarda idi. Realist söyleme geri döndüğü için ülke, İdealizmle yakından ilgili olan İnsan Hakları söylemini tekrar görmezden gelmeyi tercih etti. Başkan Adaylarından Ronald Reagan ABD Başkanlık seçimleri sırasında Carter'i ve onun pasiflik olarak gördüğü politikalarını hedef alan bir seçim kampanyası yürüttü ve ülkenin Vietnam Savaşında aldığı yenilgi nedeniyle kırılan gururunu tamir edeceğini düşündüğü saldırgan söylem ve politikalara ağırlık verdi. Kendi

¹³ “Watergate, ABD'nin başkenti Washington'da ofis ve konulardan oluşan bir sitenin adı. Haziran 1972'de Watergate sitesinde, Demokrat Parti'ye bağlı Demokratik Ulusal Komitesi'nin (DNC) ofislerine dinleme cihazı yerleştirmeye çalışan beş kişi yakalandı. Bu çalışmaların Nixon'ın çalışma arkadaşlarıyla bağlantılı olduğu tespit edildi. Amerikan Senatosu olayla ilgili olarak soruşturma açtı ve Nisan 1974'te Başkan Richard Nixon, Watergate ile ilgili konuşmalarını içeren bantların montajlanmış halini yayınladı. Temmuz ayında Yüksek Mahkeme, Nixon'ın bantların orijinallerini sunması gerektiğine hükmetti ve Amerikan Temsilciler Meclisi Yargı Komitesi de Nixon ile ilgili azil sürecini başlattı. Ağustos ayında, Nixon gizli dinlemeyle ilgili çabaların örtbas edilmesinden haberdar olduğunu ve FBI soruşturmasının önünü kesmeye çalıştığını kabul etti. Dört gün sonra da ABD tarihinde istifasını açıklayan ilk ve tek başkan oldu” (BBC News, 2017).

döneminde ayakta durmak için elindekileri en iyi şekilde kullanmış olan Carter bu seçimden yenilgiyle çıktı. Bir sinema sanatçısı olan Reagan 1980 yılında ABD Başkanı seçildi. İnsan Hakları Politikası tekrar geri plana atılacakken 1981 yılında Kongre, Reagan Yönetimi'nin İnsan Hakları konusunu dış politika gündeminden çıkarmasını önledi.

İki Kutuplu Dünya Düzeni savunucuları arasında sayabileceğimiz Ronald Reagan, Komünizme karşı mücadele etmekle İnsan Hakları misyonuna hizmet ettiğini düşünüyordu. Carter gibi Reagan da yaptığı konuşmalarda İnsan Haklarının korunması ve yaygınlaşmasının ülkesinin dış politikanın en önemli amaçları arasında olduğunu hemen her fırsatta ifade ediyordu. Yine bu konuşmalarında Amerikan toplumunun değerleri ile dış politikası arasındaki bağı kuran en önemli kavramlardan birinin İnsan Hakları konusu olduğuna iddia ediyordu. Çünkü söylemden ayrı olarak ABD'nin İnsan Hakları konusunun desteklenmesi ve uygulama alanlarını yaygınlaştırmasının, öncelikle ABD'nin jeopolitik çıkarları koruyup, güçlendireceği ve ülkenin yararına olacağını düşünülüyordu (Brown, 1985: 239). Bu yüzden de Reagan Yönetimi Komünizmi devirmek, Sovyetler Birliği'ni demokratikleştirmek için İnsan Haklarını bir araç olarak kullanmaya karar verdi (Kissinger, 1998: 735).

Bu sayılan dönemlere 1989 yılından günümüze kadar getirebileceğimiz bir dönem daha ekleyebiliriz. Bu dönemi de İnsan Haklarının dış politikanın temel unsurlarından birisi haline geldiği dönem olarak adlandırabiliriz. Sovyetler Birliğinin yıkılmasından sonra ortaya çıkan yeni tek kutuplu uluslararası ortamda, yani I. ve II. Körfez Savaşı arasındaki dönemde, George Bush, Sr. ve Bill Clinton'un Başkanlık dönemlerini kapsayan zaman diliminde, İnsan Hakları politikası Amerikan dış politikasında daha da belirgin ve baskın bir hale gelmiştir. Bush ve Clinton yönetimlerinde Amerika'nın ulaşmak istediği asıl hedef, aynen diğer başkanların idareleri döneminde de olduğu gibi, Kapitalizm dünya geneline yaygınlaştırılmasıdır. Onlara göre İnsan Hakları, Kapitalizm ve Liberalizm'in kurallarını uygulayan bir demokrasi sayesinde daha da yaygınlaşabilir. Ancak bunun da olmazsa olmaz şartları arasında özgürlüklerin artması ve Serbest Piyasa ekonomisinin şartlarının tam anlamıyla tesis edilmesi bulunmaktadır. Başkanlığı döneminde Bill Clinton'ın da izlediği bu yol veya politikanın en belirgin özelliği ise İnsan Hakları konusunu sürekli gündemde tutmak ve yaptırmak istediği şeyleri sert tedbirlerle değil ama aksine ABD'nin yumuşak gücünden azami derecede istifade ederek hedef ülkelerle iş ve kültür ilişkilerini geliştirmek şeklinde olmuştur. Bu sayede de hedef ülkelere "Amerikanın dost" olduğu, yaptıklarının bir tek kendisinin değil herkesin yararına olduğu mesajını vermektir. Ama bu durum Clinton yönetiminden sonra birden bire değişmiştir; bu ABD için de olağandışıdır. Clinton gibi Liberalleri çok pasif bulan Yeni Muhafazakârlar, yaygın kullanılan adı ile Neocons, dış politikayı oldukça değiştirmişlerdir. Bu yüzden de günümüz Amerikası'nın gerek iç gerekse de dış politikasında da İnsan Hakları, Milli Güvenlik, Küreselleşme, Stagflasyon, kötüye giden Mali ve Sosyal Güvenlik Sistemi, vb. konulardan çok sonra gelen bir konudur. Kısacası öz be öz Amerikan malı olduğu iddia edilen bu kavram Realist paradigma ve güç tutkunu olan George W. Bush'un döneminde tekrar ikinci plana atılmış, Terörle Mücadele kampanyası bahane edilerek İnsan Hakları mefhumu da Uluslararası Hukuk Kuralları gibi yok sayılmıştır. Bu da garipsenecek bir durum değildir, ABD'nde genelde güvenlik endişelerinin ön plana çıktığı veya Realizm'e daha yakın duran Cumhuriyetçi Parti iktidarı dönemlerinde, ABD dış ve iç politikasında İnsan Hakları konusu geri plana atılmaktadır.¹⁴

¹⁴ "ABD, genelde güvenlik endişelerinin önplana çıktığı veya Realizme daha yakın duran Cumhuriyetçi Parti iktidarı dönemlerinde, ABD dış ve iç politikasında İnsan Hakları konusu geri plana atılmaktadır" (Türkmen, 2005 : 176).

Terörle Mücadele ve Ulusal Güvenlik sebepleriyle Ortadoğu'daki bazı yerleri işgal eden ABD, bu eylemleri ile İnsan Haklarına her ne kadar kendi malı olduğunu iddia ederek sahip çıksa da eskiden beri pek önem vermediğini, bu söylemin dış politikada bazı dönemlerde rakipleri sindirmek ve bastırmak için kullanılacak bir argümandan öte bir şey olarak görmediğini özellikle Afganistan ve Irak'ı işgalinde açıkça ve hegemon güç olmanın verdiği aşırı güven sebebiyle oldukça rahat bir şekilde sergilemiştir.

İnsan Hakları Teriminin Bir Baskı Aracı ve Dış Politika Argümanı Olarak Kullanımı

İnsan Hakları konusu uluslararası ilişkilerde ve dünya siyasetinde II. Dünya Savaşını takip eden devrede ortaya çıkmış bir kavramdır. Tarihi olarak daha önceleri de bu düşüncenin farklı yorum ve yansımalarına Thomas Paine vb. Batılı düşünürlerin eser ve düşüncelerinde rastlansa da uzunca bir süre keşfedilmemiş olarak kalmıştır. Çünkü dünya genelinde siyaset belirleyici ve politika yapıcı ve tayin edici kişiler hükümetlerin yükümlülüklerinin, kendi ulusu ve ulusal alanı ile sınırlı olduğunu düşünmüştür. Sorumlu olunan bu alanda idare şekli demokratik dahi olsa keyfi hareket etmeye çalışmış ve bundan dolayı da hesap verebilir olmaktan kaçınmaya mecbur olmadıklarını düşünmüşlerdir. Bu yaklaşım İnsan Hakları ihlallerinin devletlerin bir iç mesele olarak görülmesi ile perçinleşmiş, diğer devletlerin vatandaşlarının sivil ve siyasi haklarının, dış politika planlamasında yer alamayacağı fikrini de beraberinde getirmiştir.

ABD'nin gelişmesine ve uluslararası politika argümanlarından birisi haline gelmesine sebep olduğu İnsan Hakları teriminden bu ülkede öncelikle Amerikan Anayasası'nda kişilere tanınan haklar anlaşılır. Herkesin hakkı Anayasa ile teminat altına alındığı için Amerikalıya göre İnsan Hakları ihlalleri ABD'nde yaşanmaz, yaşanmaz. Bu türden ihlaller sadece büyük tuzlu suları (denizleri) geçerek ulaşılan yerlerde olur. ABD'de böyle bir şeyin olmasının imkânı yoktur (Donnelly, 1993: 101). Bu terim onların tahayyülünde Avrupa kaynaklı ve Birleşmiş Milletler ile bağlantılı bir kavramdır. Yine Amerikalılara kendileri dışındaki diğer ülkelerin İnsan Hakları problemleri vardır. Yani 1960'lı yıllarda neredeyse bir Zenci ayaklanması yaşamış olan ABD'nde sistem mükemmel işlemektedir. Bu şekilde düşünülse de bu problem ABD'nin kuruluşundan bu yana vardır ama sistem içinde kalmıştır. ABD benzer şekilde, özellikle de son yıllarda olmak üzere Ortadoğu ve İslam Dünyası konusunda uyguladığı yaklaşıma benzer şekilde İnsan Hakları konusunda da Bilgili Cehalet-Knowledgeable Ignorance yaklaşımını uygulamaktadır.¹⁵ Ülkenin ilk kurulduğu dönemlerde yaşayan ve ABD'ne karşı hayranlık besleyen Fransız düşünür A. Tocqueville ülkede birbiri ile irtibatlı ama rekabet halinde olan 3 ayrı kültürden bahsetmiştir. Bunlar; Kızılderili, Zenci ve Avrupa medeniyet ve kültürleridir (Lerner, 1957: 11).

Amerikalılara göre, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin kendisi kavramsal olarak hiçbir yenilik getirmemektedir, bu beyannamede bahsedilen şeylerin hepsi ABD'de kuruluşundan bu yana yürürlükte olan ve sıradan vatandaş tarafından bilinen kavramlardır. Bu beyanname Amerika'nın tarihini oluşturan önemli belgelerdeki görüşlerin yeniden harmanlanması ve çağın şartlarına göre yeniden yorumlanmasından başka bir şey değildir. Hal boyunca olunca bu belge aslında Amerikan düşüncesi kaynaklıdır. Amerikalılara göre İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin Önsözü Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'nin¹⁶ ve Franklin D. Roosevelt' in “*Dört Özgürlük Demecinin/Four*

¹⁵ Bilgili Cehalet-Knowledgeable Ignorance: Bu kavramın isim babası İngiliz Tarihçisi Norman Daniel'dir. Terimi Ortaçağ Avrupası'nın İslam Dünyası'na karşı takındığı kasti tavırdan esinlenerek geliştirmiştir. Daniel'in tabiriyle Bilgili Cehalet; “*Ulusların, fikirlerin, uygarlıkların ve dinlerin kasıtlı olarak gerçeğe aykırı şekilde algılanmaları ve bu algıda da ısrar edilmesini tarif eden bir terimdir*” (Türkmen, 2005 : 172).

¹⁶ 1776 yılında kaleme alınan Amerikan Bağımsızlık Bildirisi bütün insanların eşit olduğunu ve Tanrının onlara yaşama hakkı, özgürlük hakkı ve mutluluğu arama hakkı gibi devredilemez haklar verdiğini ifade eder.

Freedoms'¹⁷ bir sentezi niteliğindedir (Mayal, 1986: 165). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin kendisi ise Amerikan Anayasası'nın Değişiklikler/Amendments bölümünün ilk 10 maddesini kapsayan Temel Haklar Bildirisi'nde/Bill of Rights (1791) koruma altına alınmış olan kişisel ve siyasal haklar ve Franklin D. Roosevelt'in Ekonomik Haklar Beyannamesi'nde/Economic Bill of Rights (1944) belirttiği ekonomik ve sosyal haklar kanunlarının benzerlerini içeren bir belgedir (Dorskaya, t.y.).

Diğer taraftan Amerikan Anayasasının ana bölümünde, insan haklarına yeteri kadar atıfta bulunulmadığı ve anayasa bu konuda eksik kaldığı için, Temel Haklar Bildirisi/Bill of Rights (1791) yılında Anayasaya eklenmiştir. Bunu daha sonraki yıllarda Köleliğin Kaldırılması (1865), Zencilere Oy Hakkı Tanınması (1870), Kadınlara Oy Hakkı Verilmesi (1920) ve Vatandaşlık Hakları Yasasının/Civil Rights Act (1964) kabulü izlemiştir.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin kabul edilmesinden çok önceleri bu beyannamede değinilen fikirlerin, Amerikan Anayasası'nda ve Anayasa niteliğindeki tarihi belgelerinde zikredilmiş olması, Amerikalılardaki ayrıcalıklı bir toplum oldukları algısına katkıda bulunmuştur. ABD'nde her ne kadar İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Amerikan orijinli bir düşünce olarak görülse ve beyannamenin kaleme alınmasında Amerikalılar en önemli ve öncü rollerden birisi oynasalar dahi, ABD, tezat olarak Birleşmiş Milletler'in İnsan Hakları ile ilgili faaliyetlerine çoğunlukla şüphecilikle yaklaşmıştır. Bunun ispatı da Amerika'nın İnsan Hakları ile ilgili bazı uluslararası anlaşmaya taraf olmaktan isteksiz davranmasıdır. Bu duruma örnek vermek gerekirse ABD, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesini/International Covenant on Civil and Political Rights ancak 1992 Nisan'ında onaylamıştır. Bu çifte standart kokan yaklaşım İnsan Hakları kavramını II. Dünya Savaşı'ndan bu yana rakip veya sıkıştırmayı düşündüğü devletlere karşı sürekli olarak Demokles'in Kılıcı gibi kullanan ABD'nin, İnsan Hakları retorığının ve hassasiyetinin diğer devletlerce politik bir baskı aracı olarak kullandığı algısının yerleşmesi ile sonuçlanmıştır.

Amerikalılar İnsan Hakları söyleminin dış politikanın ayrılmaz bir parçası haline getirilşi hareketinde liderlik etmişlerdir. Fakat insan hakları onlar için bir amaç değil bir siyasi ve diplomatik bir araç olmuştur. Çünkü ABD'nin kuruluşundan bu yana asıl amacı her türlü şart ve ortamda ulusal çıkarı ve güvenliğinin maksimize edilmesi olmuştur. Daha çok Realist bir politika izleyen bu ülke için uluslararası arenada devletlerin hayatiyetini sürdürmesi en önemli olgudur. Bu yüzden de devletler kendilerine ayak bağı olacak ahlaki ve idealist fikir ve söylemlerden mümkün

17 "Franklin D. Roosevelt'in 1941 yılında ülkesini savaşa hazırlamaya çalıştığı bir dönemde zikrettiği bu dört temel özgürlük sırasıyla şunlardır:

- *İfade Özgürlüğü,*
- *Din ve Vicdan Özgürlüğü,*
- *Fakirlikten Kurtulma Hakkı,*
- *Ve Korkudan Kurtulma Hakkıdır"* (Kapani, 1991: 21).

"Franklin Delone Roosevelt 6 Ocak 1941 yılında yaptığı 'Dört Özgürlük', adını verdiği konuşmasında vurguladığı üzere Amerikan toplumu, inancını Tanrı'nın rehberliğinde, özgürlüğe bağlamıştı" (Ataç ve Gürsel, 2005: 83-84).

"1941 yılının hemen başında, ABD Başkanı Roosevelt Kongre'de Amerikan Özgürlüklerini savunduğu 'Dört Özgürlük' söylevini verir. Konuşmasına başlık teşkil eden bu Dört Özgürlük ise şunlardır :

- *İfade Özgürlüğü,*
- *İnanç Özgürlüğü,*
- *Korkusuz Yaşama Özgürlüğü,*
- *İhtiyaçsız Yaşama Özgürlüğü"* (Lefebvre, 2005: 32).

olduğunca uzak durmalı, bu fikirlerin savunulması ile enerjilerin ziyan etmemelidirler. Bu sebeple uluslararası siyasi ortamın yumuşadığı ve rekabetin göreceli olarak azaldığı zamanlarda İnsan Hakları konusu, dış politika kararlarının önemli bir parçası haline gelmiş, ama her zaman Realist söylem ve yaklaşımların gerisinde kalmıştır. Bu yüzden de bazı uzmanlar, bunlar arasında da özellikle Uluslararası Hukuk Uzmanı Tom Farer İnsan Hakları konusundan Amerikan dış politikasının üvey evladı olarak bahseder (Schultz, 1981: 109).

Amerika İnsan Hakları konusunda siyasetçilerin ve teorisyenlerin değişik yorum ve yaklaşımları ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımları ve en tanınmış savunucu ve temsilcilerini Michael Ross Fowler, *Thinking About Human Rights* adlı kitabında dört ayrı kategoride inceler. Bunlar sırasıyla:

1. Geleneksel Düşünürler (Traditional Thinkers),
2. Revizyonist Düşünürler (Revisionist Thinkers),
3. Hukuki - Düzen Düşünürleri-Taraftarları (Legal-Order Thinkers)
4. İki Kutuplu Düşünürler (Bipolar Thinkers) (Fowler, 1987).

Geleneksel Düşünürler,18 İnsan Hakları Politikası'nın uygulanmasına sıcak bakmazlar çünkü bu yaklaşımı Amerika'nın bir başka devletin içişlerine karışması olarak görürler. Bu özelliğinden dolayı Geleneksel Düşünürlere göre İnsan Hakları Politikası akim kalmaya mahkûm bir yaklaşımdır (Fowler, 1981: 27). Geleneksel Düşünürlerin bu yaklaşım ve anlayışına karşı çıkan Revizyonist Düşünürler¹⁹ ise İnsan Hakları Politikası'nın ihmal edilemez ve gözardı edilemez olduğunu savunurlar. İnsan Hakları konusu her geçen gün önemi daha da artan ve bu yüzden günümüzde vazgeçilmez bir hale gelen olgudur.

Sıralamada üçüncü sırada yer alan Hukuki-Düzen Düşünürlerine göre ise Amerikan dış politikası Makyavelizm'i²⁰ temel alan ulusal çıkar hesapları ve yaklaşımları üzerine değil; ahlak, adalet ve uluslararası hukuk kurallarını temel alan bir anlayış üzerine inşa edilmelidir. Zaten ahlaki açıdan doğru olan bir dış politika İnsan Haklarını doğal olarak dikkate alacak ve hak ettiği değeri verecektir. (*ABD Başkanı Woodrow Wilson bu kategoriye verilebilecek en güzel örneklerden birisidir.*)

Son olarak, İki-Kutuplu Düzeni Savunan Düşünürler²¹ ise İnsan Hakları Politikası'nın en ufak bir yanlış uygulanmasının uluslararası arenada telafisi zor sonuçlar doğuracağını, bunun da ABD'nin aciziyet içinde göstereceği endişesini taşımaktadırlar. Soğuk Savaş kuşağı olan bu gruba göre Komünizm'e karşı yapılan mücadele ile İnsan Haklarını arasında yakın bir ilişki vardı. Çünkü Soğuk Savaş sırasında baskıcı yönetimlere karşı insanlar korunmuştu (Fowler, 1981: 51). Bu grubun en tanınmış düşünürlerinden Samuel Huntington'a göre dünya işlerinde ABD'nin gücünün veya etkisinin artışı, genellikle dünyada özgürlük ve İnsan Haklarının daha iyi bir duruma gelmesi ile sonuçlanır. Çünkü ABD'nin koruması altında olan bu değerler koruyucusu ne kadar güçlenirse o kadar güçlenecek ve yaygınlaşacaktır.

¹⁸ Geleneksel Düşünürlere örnek olarak Hans Morgenthau, Kenneth W. Thompson ve George F. Kennan verilebilir.

¹⁹ En tanınmış Revizyonist Düşünürlere örnek olarak Zbigniew Brzezinski, Cyrus Vance ve Jimmy Carter verilebilir.

²⁰ “*Makyavelizm; siyasette çıkarların sağlanması adına, her yola başvurulabileceğini savunan ve bu doğrultuda her yolu meşru kabul eden düşüncedir. Makyavelizm; manipülatif ve menfaatçi tutumlar örgüsünde bireysel özellikleri nitelendirmektedir. Makyavelizmin kökleri 1469-1527 yıllarında yaşamış Niccolo Machiavelli'nin 1513'te kaleme aldığı 'The Prince' kitabına dayanmakta olup açıkgozlülüğü ve riyakârlığı bünyesinde barındıran bir yaklaşımdır*” (Sungur, 2017: 1362; Kareshki, 2011: 414).

²¹ Bunlar; Jeane Kirkpatrick, eski ABD başkanı Ronald Reagan, Elliot Abrams, Samuel Huntington ve Henry Kissinger'dir.

Sonuç

Amerika tarih sahnesinde yeni, genç bir devlettir. Dünya tarihinden kendini soyutladığı oldukça kısa süren belli bir dönemde kendine has tecrübeler edinmiş, kaynakların oldukça bol olduğu Amerika kıtasında çok kısa sürede gelişmiş, başarılar elde etmiştir. Bu da dünyanın dört bir tarafından gelen ve birbirinden çok farklı gruplardan oluşan fakat bir millet veya toplumdaki çok bir üretim organizasyonu veya çok uluslu bir şirket gibi hareket eden bu toplumda kendisini dünyaya ispatlama ve kanıtlama duygusunu ortaya çıkarmıştır. Bunu yanında ortaya koydukları ile gururlandığı için de bunları yüceltme meyli ortaya çıkmıştır. Tüm bunların sonucu olarak da Amerika'da kendisinin ayrıcalıklı ve üstün bir toplum olduğu düşüncesi ve iddiası gelişmiştir.

Bu düşüncenin verdiği cesaretle ülke dünya siyasetine daha aktif ve agresif şekilde katılmaya başlamış, fakat tüm yerlerin tutulduğunu bu amansız rekabette kendine büyükler arasında yer açabilmek için tek çıkar yolun onlardan birini elimine ederek onun yerini almak olduğunu kısa sürede idrak etmiştir. Bu çabasında kendine gereken altyapıyı ve siyasi, fikri desteği sağlamak için de kulağa hoş gelen kendi söylemlerini geliştirmiştir. Öncelikli çabası da bu söylemlerinin tüm dünyaya yayılması ve duyurulması oluşturmuştur. Bir kere tanındıktan sonra da yaygın olarak kullanılmaya başlanmış, her fırsatta bu söylemlere atıfta bulunulmuştur. İşte İnsan hakları kavramı da bunlardan birisidir, aynen Demokrasi, Hukukun Üstünlüğü, Serbest Piyasa Ekonomisi, Serbest Girişim, Özgürlük, Açık Toplum vb. olduğu gibi.

Sonuç olarak, insan hakları kavramı, tarihi bir gelişim süreci içinde olgunlaşmış ve elde edilen tecrübelerin birikimi sonucunda ortaya çıkmış, özgürlük ve demokrasi gibi kavramlarında de desteği ile devlet ve toplumları değiştirip, dönüştürmeye çalışmıştır. Bu dönüşüm sonucunda uluslararası ilişkilerin de yeniden yorumlanması ve insan hakları nosyonunun dış politika yapımında dikkate alır hale gelmesi gerekmiştir. Diğer taraftan insan haklarının ortaya koyduğu yeni perspektif ulusal çıkarların da buna göre yeniden tanımlanmasını devletlere zaman içinde dayatmaya başlamıştır. Bu durumu bir fırsat olarak gören ve kendi çıkarına kullanmaya çalışan ülkelerden birisi de ABD olmuştur. Kendi kuruluş felsefesinin de verdiği seçilmiş duygusu sayesinde kendisini liberal değerlerin merkezi ve koruyucusu olarak gören ülke bu değerleri sadece hümanizme olan inancından dolayı teşvik etmemiştir. Bu sayılanların dış politika argümanı olarak kullanılabileceğini görmüş ve gereğini yapmıştır.

KAYNAKÇA

- Akçay, E. ve Akbal, Ö. (2013). ABD Güvenlik Politikasında Söylem ve Pratik. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11 (22): 7-29.
- Ataç, C. A. ve Gürsel, B. (2005, Mayıs-Haziran-Temmuz). Amerikan Apokaliptiğinin Dünyü Bugünü. *Doğu Batı (Bir Zamanlar Amerika), Düşünce Dergisi*, 8 (32): 73-89.
- Baym, N. (Ed.) (1989). *The Norton Anthology of American Literature*. New York: Norton.
- BBC News. (2017, 06 Mart). Trump-Rusya İlişkisi İkinci Bir Watergate Skandalına Yol Açar mı? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39173820> , (Erişim Tarihi: 28.01.2021).
- Brown, C. (Ed.). (1985). *With Friends Like These: The America's Watch Report on Human Rights and U.S. Policy in Latin America*. New York: Pantheon Books.
- Brown, D. (1973). *Kalbimi Vatanıma Gömün*. Celal Üstüner (Çev.), İstanbul: E Yayınları.
- Combs, J. A. (1986). *The History of American Policy 1786 to 1917*. New York: Alfred A. Knopf.

- De Crevecoeur, J. H. S. (1990). Letters From An American Farmer. Paul Lauter (Ed.) *The Heath Anthology of American Literature*, Cilt I: İçinde 890-908. Massachusetts: Heath and Co.
- Donnelly, J. (1993). *International Human Rights*. Oxford: Westview Press.
- Donnelly, J. (2000). An Overview. David P. Forsythe (Ed.) *Human Rights and the Comparative Policy*. Tokyo: United Nations University Press.
- Doskaya, Fusun Ç. (t.y.). A.B.D.'nin Dış Politikasında "İnsan Hakları"nın Bir Araç Olarak Kullanılması, <http://web.deu.edu.tr/kibris/articles/hur.html> , (Erişim Tarihi: 25.01.2021).
- Evans, T. (1996). *US Hegemony and Project of Universal Human Rights*, New York: St. Martin's Press.
- Elmas, B. (2020). Hıristiyanlığın İlk Dönemlerinde Milenyalizm Meselesi, *Oksident*, 2 (1), 1-25
- Forsythe, D. P. (1998). *Human Rights and U.S. Foreign Policy: Congress Reconsidered*. Gainesville: University of Florida Press.
- Forsythe, D. P. (2000). U.S. Foreign Policy and Human Rights: The Price of Principles After the Cold War. David P. Forsythe (Ed.) *Human Rights and the Comparative Policy*: İçinde 21-49. Tokyo: United Nations University Press.
- Fowler, M. R. (1987). *Thinking About Human Rights: Contending Approaches to Human Rights in U.S. Foreign Policy*. Lanham: University Press of America.
- Gündüz, Ş. (1998). *Din ve İnanç Özgürlüğü*. Ankara: Vadi yayınları.
- Güngör, A. İ. (2005). Hristiyanlıkta Püriten Anlayış ve Etkileri. *Dini Araştırmalar*, 7 (21): 7-26.
- Kapani, M. (1991). *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kareshki, H. (2011). Relation among Machiavellianism Belief and Goal Orientations in Academic Situations. *Procedia Social and Behavioral Sciences, International Conference on Education and Educational Psychology*, 12 (1): 414-418.
- Kelly, J. N. D. (1968). *Early Christian Doctrines*. Londra: Adam & Charles Black.
- Kırtunç, A. L. (2005, Mayıs-Haziran-Temmuz). Kim Bu Amerikalı, Bu Yeni Adam. *Doğu Batı (Bir Zamanlar Amerika), Düşünce Dergisi*, 8 (32): 97-111.
- Kissinger, H. (1998). *Diplomasi*. İbrahim H. Kurt (Çev.), Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Krasner, Stephen D. (1997). Sovereignty, Regimes and Human Rights. V. Ritterberger ve P. Mayer (Ed.) *Regime Theory and International Relations*: İçinde 139-167. New York: Clarendon Press.
- Lefebvre, M. (2005). *Amerikan Dış Politikası*. İsmal Yerguz (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları No : 1102, Başvuru Dizisi : 43.
- Lerner, M. (1957). *America As a Civilization, Life and Thought in the United States Today*. New York: Simon and Schuster.
- Mayall, J. (1986). The United States. R. J. Vincent (Ed.) *Foreign Policy and Human Rights : Issues and Responses*: İçinde 165-188. Cambridge: Cambridge University Press.
- Okay, H. (2015, 4 Haziran).Holistik Bakış. *Dünya Gazetesi*, <https://www.dunya.com/kose-yazisi/holistik-bakis/24224> , (Erişim tarihi: 28.01.2021).

- Örmeci, O. (2019, 29 Eylül). Birleşik Krallık-ABD İlişkileri: Özel İlişkilerin Tarihçesi, *Uluslararası Politika Akademisi*, http://politikaakademisi.org/2019/09/29/birlesik-krallik-abd-iliskileri-ozel-iliskilerin-tarihcesi/#_ftn1, (Erişim Tarihi: 25.01.2021).
- Tuveson, E. (1949). *Millennium and Utopia: A Study in the Background of the Idea of Progress*. Berkeley: University of California Press.
- Türkmen, F. (2005, Mayıs-Haziran-Temmuz). ABD'nin Dış Politikası: Devamlılık ve Değişim. *Doğu Batı (Bir Zamanlar Amerika), Düşünce Dergisi*, 8 (32), 157-180.
- Schoultz, L. (1981). *Human Rights and the United States Policy Towards Latin America*. New Jersey: Princeton University Press.
- Stannard, D. E. (2004). *Amerika'nın Soykırım Tarihi*. Şaban Bıyıklı (Çev.), İstanbul: Gelenek Yayınları.
- Stoeton, A. A. (1898). *The Monroe Doctrine and Other Addresses*. Sanit John Canada: J&A McMillian.
- Sungur, S. A. (2017). Siyasal Bilgiler Öğrencilerinin Makyavelist Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (63): 1361-1370.
- Tanrısal, M. (2005, Mayıs-Haziran-Temmuz). Kolomb'tan Wovoka'ya Kızılderişiler. *Doğu Batı (Bir Zamanlar Amerika), Düşünce Dergisi*, 8 (32), 11-34.
- Tunçdemir, C. (2016). İki Amerika'nın Hikâyesi. *Tempo*, Sayı: 84.
- Whalen, R. K. (2000). Premillennialism. R. Landes (Ed.) *Encyclopedia of Millennialism and Millennial Movements*: İçinde 584-589. New York: Routledge.
- Winthrop, J. (1989). A Model Christian Charity (1630), Nina Baym (Ed.) *The Norton Anthology of American Literature*: New York: Norton.